Raffai Judit

SZABADKAI FÉNYKÉPÉSZEK A SZÁZADFORDULÓN

Munkámban azt tekintem át, hogyan alakult ki a szabadkai fényképészmesterség a fotorgafálás meghonosodásának időszakában, pontosabban az 1910-es évekig tartó periódusban. Egy eredetileg tágabb intervallum vizsgálatára előirányzott kutatás kezdeti eredményeit foglalom össze. Feltehetően az itt közölt adatok egy része a további vizsgálódásaim folyamán átrendeződik, újabb adatok tükrében más értelmet nyer. Ennek ellenére fontosnak tartom az eddig összegyűjtött és rendezett anyag bemutatását, részben azért, mert – ha vázlatosan is, de – képet ad a szabadkai fényképészet kezdeti időszakáról, részben pedig azért, mert ilyen jellegű összefoglalás még nem lévén, sokban segíthet azoknak a kutatóknak, akik bármilyen nemű témát a korabeli fényképek segítségével szeretnének feldolgozni.

Köszönetet kell mondanom Vass Géza történésznek, aki adataival segítségemre volt.

A fényképészipar kialakulása

A már több mint 150 éves múltú képrögzítő eljárást, a fényképkészítést 1840 augusztusában mutatta be Vállas Antal a Magyar Tudományos Akadémia tagjainak.[1] Az új eljárás viszonylag gyorsan terjedt. A korabeli polgárság a biedermeier életérzésnek köszönhetően megszokta a mindennapjaiban már fontos helyet elfoglaló figurális ábrázolási formákat: az arcképeket, zsánerképeket. A festők által készített portrék, csoportképek a század első felében már a középréteg vizuális kultúrájának fontos elemeivé lettek, a családot ábrázoló arcképek ott függtek a szalonok falain, szervesen beépültek a biedermeier polgár életébe. Ebben a közegben nem volt nehéz teret nyernie egy új, jóval olcsóbb, sokszorosítási lehetőséggel bíró képrögzítő eljárásnak. A fényképészszakma kialakulásában fontos szerepük volt a korabeli arcképfestőknek. A festőművészek megélhetését már korábban is a portréfestés jelentette. Az első fényképészek között olyan híres arcképfestők is voltak, mint pl. Borsos József, Barabás Miklós. A fényképészet a múlt század második felében a festőművészek versenytársává lépett elő. „A festők közül most van, aki a mundért védi,

mint Székely Bertalan, sárba rángatva a nagy ellenfelet, s kijelentve, hogy csak a kontár megy fotográfusnak. Van, aki felszisszen ezen, hisz mindkettőt műveli és becsüli, mint Barabás Miklós. Volt olyan művész is, aki felhagyott a festészettel a fényképezés kedvéért, mint a népszerű Borsos József; e lépésnek persze nem kis mértékben az arckép-fotografálás jövedelmezőségébe vetett hit az oka. S volt, aki fényképeket használt, amikor rajzolt vagy festett, bár ez még csak újságrajzok, litográfiák és metszetek esetében volt elfogadható, egyébként szégyenletes dolognak számított."[2]. A múlt század folyamán még gyakori volt, hogy a fotográfus a fényképkészítés mellett a hagyományos arcképfestéssel is megrendelői szolgálatára állt. A művészi tevékenységet folytató festők mellett folyamatosan kialakult egy iparosréteg, mely mesterségként űzte a fényképkészítést, de azzal a tudattal, hogy munkája a művészet területeit érinti. Az, hogy művészet-e a fényképészmesterséget űző iparos tevékenysége, a múlt század egyik újra és újra vitatott kérdése.

"A század derekán sokasodnak a magyar vidéki városokban a „fényképíró" műhelyek, műtermek (...) A kezdeti lendületet csak fokozta az 1867-es kiegyezés, amely – kisebb-nagyobb hullámvölgyekkel – a fényképészet számára is kedvező konjunktúrát teremtő gazdasági felvirágozás időszaka volt. Ennek megfelelően az I. világháborúig nemcsak meghonosodott hazánkban a fényképészet, de produktumai szerves kellékévé váltak a magyar társadalom különböző rétegeinek".[3] A fényképkészítés mint foglalkozás a XIX. század iparágai között sajátos helyet foglalt el, részben művészeti és mesterségbeli szférák közötti ingadozása, részben hagyomány nélküli rövid élete miatt. A fényképészszakma nem rendelkezett azokkal az attribútumokkal, melyek a múlt századi mesterségek alkotórészei voltak (ezek a mesterképzés, mestervizsga, mesterség védőszentje, címere, mesterségeket egyesítő céhek, szervezetek stb.). A magyarországi fényképészek köre a múlt század nyolcvanas éveiben erősödött meg annyira, hogy kezdeményezhette a szakmai összefogásra való törekvéseket. Így ez a szakma is folyamatosan kezdett felzárkózni a többi, már nagy múltú iparághoz, de a fényképészet művészi jellege sem maradt figyelmen kívül. Eltekintve a rövid távú vérszegény próbálkozásoktól[4], a szakma első fontos megmozdulása a kolozsvári Veress Ferenc fényképész által megindított *Fényképészeti Lapok* című fotószaklap megjelentetése volt.[5] 1897-ben megalakul a Fényképészek Köre, amely a *Magyar Fényképészek Lapja* hivatalos közlönye révén megpróbált folyamatos szakmai kapcsolatot fenntartani a magyar nyelvterület fényképészeivel. A cél „egyesíteni a magyar fényképészek elméleti tudását"[6] A lapon keresztül a magyar Fényképészek Köre folyamatosan tájékoztatja a szakmabelieket a fényképészet újabb törekvéseiről, az új és a régi divathullámokról, mintaképeket közöl, pályázatokat ír ki, és a díjnyertes fotókból kiállításokat szervez, kapcsolatokat épít ki a magyar nyelvterület fotográfusai között. A magyar Fényképészek Köre hivatalos közlönyében a fényképészszakma művészi profilját igyekezett hangsúlyossá tenni, kiemelve a jó fényképészek esztétikai látását, képeik művészi beállítását. A lap koncepcióját jellemzi, hogy a fényképészettel mint művészeti ággal kívánt foglalkozni, továbbá figyelemreméltó az a szándéka is, miszerint a szakma iparos hagyományainak kialakítására törekedett. Átveszi az szakmára jellemző, Európaszerte elterjedt szakmai újításokat. Például kialakítja a fényképészek mesterségének szimbólumait a többi mesterség jelképeinek mintájára, s javasolja,

hogy ezeket a fényképészek emblémáin, a képek hátlapján tüntessék fel. Beszámol arról is, hogy a nemzetközi szakma Szent Veronika személyében meghatározta a fényképészek védőszentjét. Ezek és más hasonló törekvések a múlt század végére kezdték egységesíteni a fényképészszakmát. De művészet és ipar mezsgyéjén elhelyezkedvén köztes állapota továbbra is megmaradt. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a fényképészet a múlt században jogilag művészeti ágként volt számon tartva, nem tartozott az ipartörvény rendelkezései alá. Igaz, hogy üzleti szempontból az ipari foglalkozások köréhez volt sorolható, de mint ilyen, az 1884. XVII. törvénycikk értelmében sem engedélyhez, sem képesítéshez nem volt kötve.[7] Az 1902-ben kiadott 34183. számú rendelet változtatja meg a fenti helyzetet. 1902-től kezdve tehát a fényképészet és a vele rokon foglalkozások, – akárcsak a többi iparosszakma – az 1884. XVII. törvénycikkben meghatározott ipartörvény szabályai alá esnek, azaz ettől kezdve a fényképészet a többi iparággal azonos besorolást nyert.[8] E gyorsan változó helyzet folytán kor fényképészei keserű hangnemben nyilatkoztak szakmájuk állapotáról. A századforduló fényképész szaklapjának, a *Fény*nek szerkesztői beköszöntője így ír erről: „Nem vagyunk művészek, mert csak nem régen lettünk degradálva, de még iparosok sem vagyunk egészen, mert sem iparhatóságunk, sem iparkamaránk nincsen, tehát foglalkozásunk képesítéshez kötve nincs, szakiskolánk nincs, állásunkat védelmezni testületünk sem volt."[9]

Szabadka fényképészipara és fényképészei

A szabadkai fényképészszakma kialakulásának idejéből, az 1860-as és 1890-es évek közötti korszakból kevés adatunk van. Szabadkán a hatvanas évektől kezdve készítettek fényképeket. Működő fényképészüzletre utaló első adatunk 1862-ből származik, mely szerint Scheffler N. J. nevű fényképész dolgozott a „Jósefutcza sz. 117" alatti műtermében.[10] Erre az időszakra tehető Bottlik Márton „fényképíró" működése is a városban.[11] Ő készítette el Blaha Lujzának, „a nemzet csalogányának" a legkorábbi fényképét, feltehetően 1865-ben.[12] Munkánk során kevés Bottlik Márton-felvétellel találkoztunk, ellentétben a Scheffler által készített fotókkal, amelyek nagy számban megmaradtak a szabadkai családok és a Városi Múzeum gyűjteményeiben. Feltehetően Scheffler hosszabb ideig a városban dolgozott. Fennmaradt fényképei alapján hatfajta hátlapot különböztettünk meg. Képeinek verzóin lévő címere a kor ízlése szerint változott, de a rajta lévő felirat végig kétnyelvű (magyar-német) maradt. A hátlapon található feliratokból tudjuk, hogy Scheffler zombori fióküzlettel is rendelkezett, valamint azt, hogy műtermének címe az idő folyamán „Josefutczáról" Damjanich utcára változott. Damjanich utcai műterme még a századfordulón is működött, ugyanis a későbbiek során többször említették a városi sajtóban, hogy a Scheffler-féle műteremben később más fényképészek (Stephany Ottó, Vörös Kálmán) váltották egymást.

A szabadkai fényképészet történetének második korszaka az 1880-as évek végétől kezdődő és századunk elejéig tartó időszak. Ekkor már több fényképész működött a városban. Az 1891 elején végrehajtott népszámlálás adatai szerint az iparosoknak és kereskedőknek a címjegyzékében négy fényképész szerepel.[13] A korabeli városok statisztikáját figyelve megállapítható, hogy

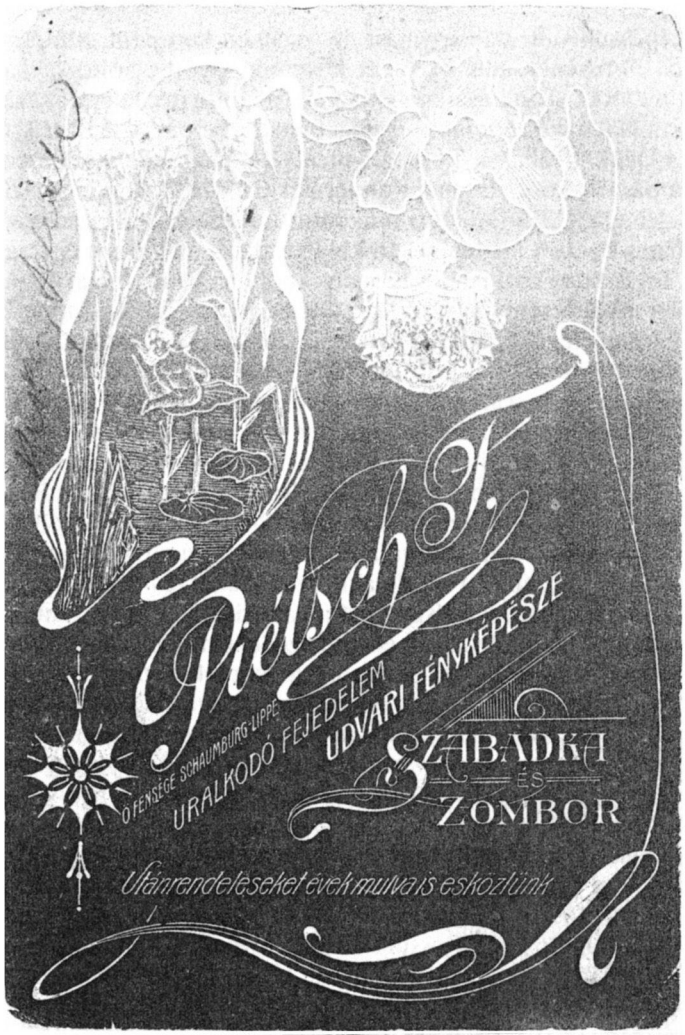

Budapesten 74, Aradon 8, Pozsonyban és Kolozsvárt 7, Temesvárt, Debrecenben, Zágrábban 5, Pozsonyban, Sopronban, Szabadkán 4, Szegeden 3 fényképész volt.[14] Szabadka a fényképészipar elterjedtségének szempontjából közepes helyet foglalt el. A város fényképészetének második korszakában alakultak ki városszerte azok a műtermek, melyek más-más fényképésszel ugyan, de még a XX. század folyamán is fennmaradtak. A fényképgyűjtemények alapján nyugodtan mondhatjuk, hogy ez a korszak volt a felsőbb osztályok számára a fényképkészítési szokások meghonosodásának időszaka. Ez a társadalmi réteg a korszak végére már kialakult fényképkészítési kultúrával és szokásrenddel bírt, míg a városi iparos polgárság és városi parasztság még csak ekkor ismerkedett a számára újdonságot jelentő képrögzítő eljárással.

Meinhardt Ágoston, aki Nagybecskerekről érkezett Szabadkára, 1888-ban új fényképészeti műtermet nyitott a Deák utcai Szilasi Mór-féle házban.[15] Üzlete egyike lett azoknak a műtermeknek, amelyekben a későbbiek során más-

más fényképészek váltották egymást évtizedeken keresztül. Műtermét 1892-ben Pietsch Ferencnek adta el.[16] Ezt követően Győrbe költözött, ahol saját műtermet nyitott.[17] Kutatásaim alapján megállapítható, hogy a századforduló legnépszerűbb fényképészeinek egyike Pietsch Ferenc volt. Első szabadkai műterme a Deák utcában nyílt meg, innen 1894 előtt a Kossuth utca Dr. Dominus-féle házába költözik, majd műtermét Czorda Bódog utcai lakóházába helyezi át. Emellett Zomorban is működött fióküzlete. A század eleji szabadkai lapokban a fizetett hirdetéseken kívül gyakran megjelent egy-egy Pietsch Ferenccel foglalkozó rövidebb írás, melyekből hírt kapunk brazil származásáról, továbbá arról a tényről, hogy az „Őfensége Schamburg-Lippe Uralkodó Fejedelem udvari fényképésze" címet bírja, mivel a fejedelem olyannyira meg volt elégedve a Pietsch által készített fényképek minőségével, hogy a fenti címet adományozta neki, valamint több napos vadászatain házifényképészeként alkalmazta.[18] A Pietsch Ferenc műtermének kirakatait méltató írásokból megtudjuk, hogy ott „helybeliek és pedig nagyrészt a magasabb intelligenciához tartozó egyének arcképei foglalnak helyet."[19] A fenti újságidézetből arra következtethetnénk, hogy Pietsch csak a felsőbb társadalmi osztályok igényeit kiszolgáló fényképész volt, kutatásaim mégis az mutatják, hogy azoknak a fényképészeknek a sorába tartozott, akik a szabadkai iparosréteg és a környékbeli parasztság fényképezkedési szokásainak kialakításában fontos, irányító szerepet vállaltak már századunk első évtizedeiben. Ezt bizonyítják Ludason végzett kutatásaim is: a ludasi parasztok legkorábbi fényképeit ő készítette, eleinte városi műtermében, a későbbiekben pedig a helyszínen. Arra nézve, hogy Pietsch Ferenc műterme meddig működött városunkban, pontos adataink nincsenek. (A szabadkai fényképészdinasztiák ma is élő tagjai úgy emlékeznek a Pietsch névre, mint családjuk első fényképésznemzedékének mesterére. Általában Pietsch nénit említenek, valószínűleg Pietsch Ferencnéről van szó, nála inaskodtak többek között Kapiszta és Megyeri fényképészek is.)[20] A város másik Pietsch nevű fényképésze Pietsch Mihály volt. Műtermét, akárcsak Pietsch Ferenc, először a Deák utca Szilassi Mór-féle házában nyitotta meg, majd 1894-ben átköltözött a Kossuth utcában lévő Dr. Dominus-házba.[21] Fényképeinek hátlapján és a szabadkai lapokban közölt hirdetéseiben első szabadkai fényképészeti és festészeti műintézetként tünteti fel műtermét.[22] Habarfeld Károly a várostól 1890-ban kér engedélyt fényképész- és hímzőminta- előnyomó üzletének megnyitására. A dr. Jékelfalussy által szerkesztett címtárban az 1891-ben dolgozó fényképészek között neve Gyulafy Lajosé, Meinhardt Károlyé és Seffer Jánosé mellett szerepel.[23] Rövid ideig dolgozott a városban, neve a századfordulón a budapesti fényképészek névsorában bukkan fel újra.

Stephany Ottó 1894-ben nyitott fényképészeti műtermet a Kossuth utcában lévő Polyákovics Alajos-féle házban.[24] Üzletét a szabadkai sajtóban így hirdeti: „Kiválló gépeim és szakképzetségem alapján előre biztosítom a becses megrendelőimet, hogy képeim mindent felülmúlnak, a mi e téren itt Szabadkán létezett."[25] Hogy a fenti hirdetés nem volt üres önbecsülés, azt Stephany működésére utaló adatok bizonyítják. Szabadka fényképészeinek hierarchiájában a legmagasabb fokon állók között tarthatjuk számon. Munkái leginkább a város elitrétegének tagjairól készültek. Képei nemcsak a városban voltak megbecsültek, részt vett nemzetközi kiállításokon is: 1873-ban Bécsben, 1897-ben Londonban, 1897-ben pedig Párizsban. A kiállításokról a város nagy örö-

mére aranyérmekkel tért haza. Fényképeinek művészi színvonalával a szabadkai sajtó többször foglalkozott.[26] A Korzón lévő műtermét a Scheffler-féle Damjanich utcai üzletbe, majd 1897-ben a Solymoss rajztanár Fűzfás utcai házába helyezi át.[27] Stephany Ottó tevékenységére a XX. századra vonatkozóan nincsenek adataink, ezért feltételezhető, hogy működése Szabadkán ekkorra már megszűnt. A Tőke Ágoston fényképészműhelyére vonatkozó első adatunk 1895-ből való. A *Bácskai Ellenőr* egyik 1895-ös számában tudósít arról, hogy Tőke Ágoston a Deák utcai Szilassi Mór-féle házban lévő műtermét a műkedvelők rendelkezésére bocsátja, ahol raktáron lévő kamerák, állványok, lemezek, igény szerint használható sötétkamra és „másolóintézet" is várja az érdeklődőket, sőt a kezdő fotósok ingyenes tanításban is részesülhetnek.[28] Minden bizonnyal a szabadkai amatőrfényképészet gyökerei itt keresendők. A kezdeményezés sikeres voltát az az 1897-es kiállítás bizonyítja, melyet Tőke Ágoston amatőr fényképészek munkáiból rendezett „Millenáris év emlékezete" címen.[29] Tőke Ágoston utóda, Szombathy Károly 1906-ban vette át a Deák utcai műterem vezetését. 1897-ben, amikor Stephany Ottó a Fűzfás utcába helyezi át a műtermét, az üresen maradt Scheffler-féle műtermébe Vörös Kálmán fényképész költözött, akit már a szabadkai üzletének megnyitásakor a városi sajtó úgy emleget, mint nagy szakértelemmel rendelkező fényképészt.[30] Nevével gyakran találkozhatunk a korabeli szabadkai újságokban, ahol a legelső és legrégibb szabadkai műteremként hirdeti üzletét. Hirdetéseiben a szöveges rész mellett újításként a mintaképek is megjelennek.[31] Kezdeményező kedvét az is mutatja, hogy a városban elsőként vállalja az éjjeli fényképfelvételek készítését.[32] Egyes fényképészek tevékenységéről jóformán nincsenek adataink, létezésükről csak az általuk készített fényképek és a szabadkai saj-

tóban található hirdetéseik révén tudunk. Ilyen fotográfus volt múlt a század végén már működő Gyulafy Lajos, valamint Huszty Mátyás. 1900-ban nyit műtermet a Kunetz-féle házban Vajda Sándor.[33] Fotográfusi tevékenységéről a század első évtizedében készült képei tanúskodnak. Csupán a Szakács Margit-féle felsorolásból tudunk Speizer Irmáról, aki az 1890-es évek táján dolgozott fényképészként a városban.[34]

Ismereteim szerint 1900-ban, a szabadkai fényképészet második korszakának végén hat fényképész állt a lakosság szolgálatára. Ekkorra a város felsőbb társadalmi rétegeinek kultúrájában már fontos helyet foglalt el a fényképkészíttetés. A fényképészek által készített képek fontos társadalmi produktummá váltak. A magánéletben betöltött elsődleges funkciójuk mellett fontos szerepük lett a város társadalmi életében is. A fényképészműtermekben és kirakatokban, a fényképészek által szervezett kiállításokon megtekinthető felvételek a város társadalmi életének sűrített lenyomataiként voltak számba vehetők. Ezeken a képeken a város előkelőségei rendre megjelentek, ugyanúgy, ahogyan ezt a társadalmi élet egyéb megnyilvánulásai, pl. bálak, egyletek élete stb. megkövetelték. A középréteg azonban csak a múlt század utolsó évtizedeiben kezdte el a fényképészek által kínált szolgáltatások igénybevételét.

A századfordulón az amatőr fényképkészítés divatja is elterjedt. Többek között ekkor már a bajsai Vojnits, a Vermes, valamint a Brenner család saját gépével készített fényképeket. Vermes Lajos fényképeinek verzóin a következő felirat olvasható: „Nagybudafalvi Dr. Vermes Lajos többszörös bajnok sportegyletek fényképésze, 150 érme tulajdonosa. Budapest–Szabadka."

A szabadkai fényképészek műtermei

A szabadkai fényképészműtermek általában a belvárosban, a város főteréről kiinduló utcákban voltak találhatók. A múlt század utolsó évtizedében kialakult fényképészüzletek még a század folyamán állandósultak, ugyanis ugyanabba a műhelybe egymást felváltva újabb és újabb fényképészek költöztek. Ilyen állandósult műterem volt a Damjanich utcai Scheffler N. J. fényképész által kialakított üzlet, ahol a múlt század utolsó évtizedében Stephani Ottó, majd Vörös Kálmán dolgozott, valamint a Deák utcai Szilassi Mór-féle házban a Meinhárdt Ágoston által 1892-ben létrehozott fényképészet, ahol a XX. század második évtizedéig Pietsch Ferenc, Pietsch Mihály, Tőke Ágoston, Szombathy Károly fényképészek működtek, továbbá a Kossuth utcában, a Dr. Dominus-féle házban megnyitott fényképészműhely, ahol Pietsch Mihály, később Pietsh Ferenc folytatta fényképésztevékenységét. A felsorolt fényképészeteken kívül más üzletek is működtek a városban, ilyen volt a Kunetz-féle házban Vajda Sándor műhelye, valamint a Stephany Ottó által 1894-ben a Kossuth utca Polyákovics Alajos-féle házában kialakított üzlet, amelyet 1897-ben Solymoss rajztanár Fűzfás utcai házába helyezett át. A fenti példákkal ellentétben Pietsh Ferenc a bérelt üzletek használata után a saját Czorda Bódog utcai házában alakított ki fényképészeti műtermét.

A fényképészek műterme részben műhelyként, részben pedig üzlethelyiségként szolgált. A századfordulón a fényképészipar megerősödésével a műtermek kialakításának egy meghatározott mintája vált követendővé. A műterem általában egy fogadóteremből, egy műteremből és dolgozóhelyiségekből

(laboratórium, nagyítókamra) állt.[35] A műterem mennyezetének egy része, valamint egyik oldala – általában az észak felé néző – üvegfallal volt borítva. A jó megvilágítás érdekében fontos volt a műterem térfogatának mérete és az üvegfalazat magassága. A portrék készítésekor a három és fél méternél alacsonyabb műterem volt a megfelelő, míg a csoportfelvételek készítésekor az ennél jóval magasabb helyiség volt az előnyösebb, ezért a korabeli műtermek belmagasságát úgy alakították ki, hogy egy helyiségen belül mindkét követelménynek eleget tegyen. A megvilágítás megfelelő szabályozását szolgálták az üvegfalon felül és oldalt lévő függönyök, amelyek fehér vagy világoskék színű textilből készültek. A helyiségben kevés bútor volt, általában a váróterem bútorzatát használták a felvételekhez. A múlt század utolsó éveiben elterjedtek a háttérként használatos elhúzható állványok. Annak ellenére, hogy divatjuk egészen a XX. század második feléig tartott, a „jobb ízlésű", modern felfogású fényépészek már az első évtizedben erőteljesen tiltakoznak használata ellen. „Dinamittal kell felrobbantani a hivatásos fényképészek ősi műterem-berendezését; ama bizonyos svájci ház-, meg pálmaligethátterekt, a görög oszlopokat, az urnába omló függönyöket, az esztergált korlátokat, a trónusokat és tiroli hidacskákat, mert ez a milió hazug; vagy ha valóság, hát csak a fotográfus-atelier valósága, vagyis olyan hely, ahol ember és állat csak akkor időz, mikor lefényképezik."[36] A szabadkai fényképészek korabeli műtermeiről keveset tudunk. Pietsh Ferenc Czorda Bódog utcai házában nyílt műteremének és a Kunetz-féle házban épített fényképészetnek a tervrajza ad betekintést arról, hogy milyenek lehettek a század eleji szabadkai fényképészüzletek. Kunetz Ignác 1900 áprilisában kapott engedélyt műterem kialakítására az I. kör 84. szám alatt lévő házában.[37] A tervek szerint a fényképészet a ház udvari szárnyának első emeleti részében 69 négyzetmétert foglalt el. A tervek azt mutatják, hogy a műterem három helyiségből állhatott, egy belépőből, amely feltehetően a fogadóterem funkcióját is betölthette, egy műteremből és egy dolgozóhelyiségből, ez utóbbi lehetett a laboratórium és a nagyítókamra is. A Kunetz-házban felépített műteremnél jóval nagyobb fényképészet építésére szerzett engedélyt 1907-ben Pietsch Ferenc. Salga Mátyás építészt kéri fel a Czorda Bódog utcai házának udvari részében kialakítandó műterem tervrajzainak elkészítésére.[38] A tervek szerint a fényképészüzlet majdnem 120 m^2 területe négy helyiségre oszlott, feltehetően egy fogadóteremre, egy műteremre, egy nagyítókamrára és egy laboratóriumra. A műterem csaknem 56 m^2-t foglalt el. Magassága, valamint oldal- és tetőablakainak a nagysága megfelelt a korabeli elvárásoknak.

A műtermek berendezéséről is igen kevés információval rendelkezünk. A bútorzatuk egy része megegyezett a fényképeken látható kellékekkel. Ezeket, valamint a hátteret a korabeli fényképészeti divathullámok határozták meg. A fényképészipar kialakulásának időszakában dolgozó Scheffler N. J. képein szinte kizárólagos háttérként klasszicista falburkolat szolgált, időnként klasszicista korláttal. Képein egy-egy bútordarab szerepel (általában karfás szék), kivételt képeznek a kis számban készített zsánerképek, mint pl. a kártyázó vagy borozó ifjakat ábrázoló fotói, melyeken az életképhez szükséges tárgyak megtalálhatók. A szabadkai fényképészek felvételein a múlt század utolsó évtizedeiben megjelentek a festett hátterek, gazdag választékban rajtuk a klasszicista oszlopok, árkádok, a kastélyokhoz illő lépcsőfeljárók, a virágos

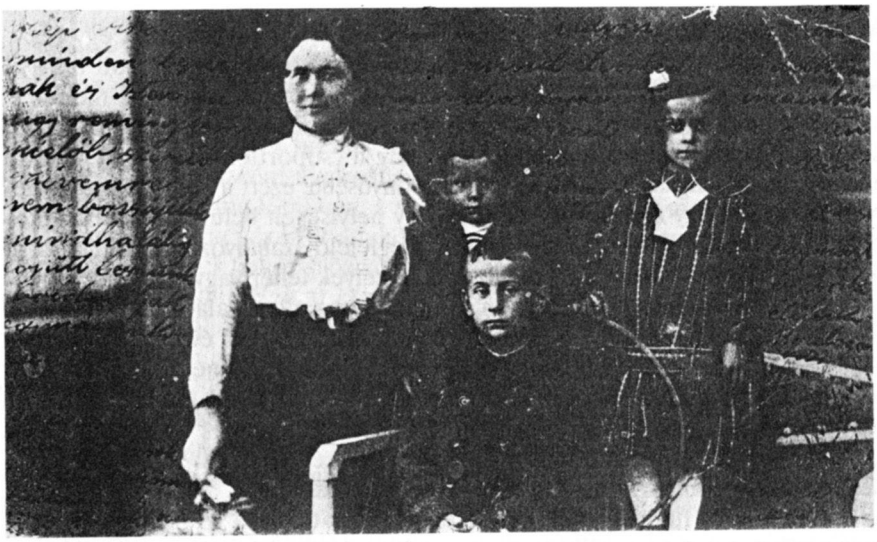

Jellegzetes családi fotó 1916-ból

rétek, fák, távoli tavak és felhős égboltok stb., egyszóval a romantikus ábrázolásmód eszközei. A XX. század elején a természetes beállítást hangsúlyozva, nagymértékben divatba jönnek a beállított életképek. Ennek a divathullámnak a megjelenése jól megragadható a korabeli szaklapok cikksorozataiban. Már a múlt század utolsó évtizedének második részében a *Magyar Fényképészek Lapjá*ban folyamatosan írnak arról, hogy a fényképész legfontosabb feladata a jó kép készítése érdekében, hogy természetesen ábrázolja tárgyát, azaz olyan testtartásban, élethelyzetben, amely illik hozzá. A fent említett lapban egy névtelen szerző a maradi és a modern fényképészek közötti különbségeket ecseteli: „Ha a maradi fényképészek alkotásait egybehasonlítjuk a haladókéval, lehetetlen, hogy az óriási különbségeket még laikus szemmel is észre ne vegyük. Az előbbiek felvételein ott találjuk a sablonos egyformaságot, a szinte mondhatnám szabályszerű visszatéréseket. Minden képen ugyanaz a merev állás, testtartás, ugyanaz a kicsavart, hátradüllesztett vagy oldalt lelógó fej, ugyanaz a kővé merevített láb vagy kéz, ugyanaz a kidüllesztett, a szemüregekből szinte kilépő szem! S ha a modern fényképészek felvételeit megnézzük (igaz, hogy itt is találunk némelykor ferdeségeket!), akkor látjuk csak a kettő közötti óriási különbséget. Mennyi csín, mennyi elegantia, minő könnyedség, minő felfogás."[39] A „maradi" fényképészekre jellemző fejtámasz alkalmazása következtében kialakult merev testtartás több mint egy évtized késéssel a szabadkai fényképészek század eleji fényképein is megritkul, és a „természetes" testtartás pózába való beállítottság egyre gyakoribb a fotókon, mint például az újságot karosszékben ülve olvasó férfi, a kisasztalnál írása felett elmerengő lány, a játéka mellett álló gyermek[40], a varrógépeknél ülő varrólányok, a termékével együtt fényképezett, sokszor munkát színlelő iparos stb. E „természetes" helyzetek megkomponálásához a fényképészeknek jóval több kellékre lett szüksége. A merev testtartás továbbra is megmaradt a fényképkészítéssel

éppen ismerkedők vagy az egyes társadalmi rétegek fotóin, pl. a parasztság képein. Ennek oka egy külön dolgozat témája lehetne.

A műtermekhez szorosan kapcsolódnak a fényképészetek és a fotográfusoknak a város különböző pontjain kiállított munkáit hirdető kirakatok. A korabeli újságok a fényképész szaktudásának értékelését a kirakatokban közszemlére tett fényképek alapján végezték el.[41] A fényképészek kirakatai a hirdetőújság funkcióját töltötték be a városban. Amellett, hogy mintát szolgáltattak a fényképkészítési formákról, és tájékoztatták a város lakóit a fényképészek újításairól, a képek segítségével beszámoltak a városban történt fontos eseményekről, a bennük részt vevő polgárok szerepéről is. Ezek a jelenségek részben Szabadka városiasodádával, részben pedig a fényképészet gyors fejlődésével és rohamos térhódításával magyarázhatók.

Irodalom

BÁN András, 1974: Vásárhelyi fotósélet a századelőn. Fotóművészet 3:21–32.
1982: Fotográfozásról. Budapest

JÉKELFALUSSY József, 1892: Magyarország iparosainak és kereskedőinek czím- és lakjegyzéke. Budapest

KUNT Ernő, 1987: A fénykép a parasztság életében. Vizuális-antropológiai megközelítése. Népi Kultúra–Népi Társadalom XIV.:239–291.

LŐWINGER Mór, 1897: Szakmánk állapotáról. Magyar Fényképészek Lapja (1)

NAGY István, 1994: A győri fotográfia 150 éve. Győr

SZAKÁCS Margit, 1974: A fénykép meghatározásának néhány módszertani problémája. A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Közleményei (2):3–37.

SZILÁGYI Gábor, 1996: Magyar fotográfia története. Budapest

TÓTH Béla, 1982: A hivatásos fényképészek. Levél a szerkesztőhöz. In: Bán András (szerk.): Fotográfozásról. Budapest, 125–126.

WEISZ Hugó, 1982: Milyennek kell lenni egy modern műteremnek? In: Bán András (szerk.): Fotográfozásról. Budapest, 126.

Jegyzetek

1 Kunt Ernő, 1987:238.
2 Bán András, 1982:20.
3 Kunt Ernő, 1987:239.
4 Az első és sokáig egyetlen magyar munka, Tömösváry László a Magyar fényképész című könyve 1863-ban jelent meg.
5 Bán András, 1982:23.
6 Lőwinger Mór, 1897:1.
7 Bán András, 1982:77.
8 Bán András, 1982:89–90
9 A Fény, 1906. I:1.

[10] Vukov A. gyűjteményében lévő Scheffler-fotóra van nyomtatva a jelzett évszám.
[11] A bajsai Vojnits József özvegyének a Szabadkai Városi Múzeumban őrzött gyűjteményében lévő 1156., 1176., 1236. leltári számú fényképek alapján.
[12] Szilágyi Gábor, 1996:225.
[13] Jékelfalussy József 1892:581.
[14] Jékelfalussy József, 1892:580–581., 1925., 2162.
[15] Közvélemény, 1888. IV. 1. III. (14):3
[16] Szabadság, 1892. III. 3. XV. (26):4
[17] Nagy István szerint Meinhardt Ágoston erdélyi német származású volt. Hermannstadtban tanult. Győri működése után Pápára költözött. Az 1930-as években ott is halt meg. Nagy István, 1994: 26–27.; Szakács Margit szerint 1877 körül Nagyszebenben dolgozott. Szakács Margit, 1974:33.
[18] Bácskai Hírlap, 1902. III. 12., V. (41):2
[19] Szabadka és Vidéke, 1901.V. 12., IX. (20):2
[20] Molnár Megyeri Pál közlése alapján.
[21] Szabadkai Hírlap, 1894. VI. 29., IX. (17):6
[22] Szabadkai Hírlap, 1895. III. 3., X. (9):7
[23] A Jékelfalussynál szereplő fényképészek nevei pontatlannak tűnnek, ugyanis ekkor a városban Meinhardt Ágoston dolgozott, Jékelfalussy tévesen Károlyt említ. Elképzelhető, hogy az a számomra ismeretlen Seffer János Scheffler N. J. nevű fényképész lehetett. Jékelfalussy József, 1892: 581.
[24] Szabadkai működését megelőző korszakáról azt tudjuk, hogy az 1873-as bécsi világkiállításon Oravicza-Bányáról készített tájképeivel szerepelt. Szilágyi, 1996: 243.
[25] Szabadság, 1894. II. 24., XVII. (8):4
[26] Szabadkai Közlöny, 1897. I. 17., XXII. (3):2; Bácskai Ellenőr, 1897. I. 6., XVIII. (2):3
[27] Szabadkai Közlöny, 1897. I. 10., XXII. (2):3
[28] Bácskai Ellenőr, 1895 . V. 19., XVI. (40):4
[29] Bácskai Ellenőr, 1897. II. 14.; XVIII. (13):4
[30] Szabadkai Közlöny, 1897. I. 31.; XXII. (5):3
[31] Bácskai Hírlap, 1900. VII. 11.; IV. (111):4
[32] Bácskai Hírlap, 1901. XI. 15.; V. (178):4
[33] Szabadkai Közlöny, 1900. VI. 24.; XXV. (25):3
[34] Szakács Margit, 1974:35.
[35] Weisz Hugó, 1982:126–132.
[36] Tóth Béla, 1982: 125.
[37] Szabadkai Történelmi Levéltár; Építési engedély I. kör 4/1900
[38] Szabadkai Történelmi Levéltár; Építési engedély VIII. kör 21/1907.
[39] Magyar Fényképészek Lapja 1897. 1. (2):108–109.
[40] A játékkal lefényképezett gyermek képe nemigen változott a fényképészet kezdetei óta, ebben az időszakban sem oldódott az effajta ábrázolás merevsége.
[41] Szabadkai Közlöny, 1895. III. 24.; XV. (12):4; Bácskai Ellenőr, 1897. II. 14.; XVIII. (13):4.